

A GYERMEK JOGAINAK ÉRVÉNYESÜLÉSE A JOGELLENES KÜLFÖLDRE VITELI JOGVITÁKBAN, KÜLÖNÖS FIGYELEMMEL A BRÜSSZEL IIB RENDELET MEGVÁLTOZOTT JOGI KÖRNYEZETÉRE

KATONÁNÉ PEHR Erika
c. egyetemi docens (PTE ÁJK)

1. A téma fontossága és aktualitása

A jogellenes gyermekelvitel polgári jogi vonatkozásai napjainkban aktuálisabbak, mint bármikor a nemzetközi jogvitákban. A polgároknak az Európai Unión belüli fokozottabb mobilitása következtében *egyre több olyan nemzetközi vonatkozású család van*, amelynek házasságban vagy élettársi kapcsolatban élő tagjai nem azonos állampolgárságú személyek, vagy ugyan azonos állampolgárságú személyek, de az állampolgárságuktól eltérő országban élnek, s mindez érintheti a szülő-gyermek viszonyt is. Az Európai Unióban már 2010. évben is mintegy 122 millió házasságot kötöttek, amelyből 16 millió, azaz a házasságok 13%-a rendelkezett nemzetközi relevanciával.¹ A nemzetközi családok, illetve a különváló párok növekvő számával párhuzamosan emelkedik a határon átnyúló családjogi ügyek száma is, illetve mindezek következtében *növekszik a nemzetközi jogvitákban érintett gyermekek száma is*. Az Európai Unióban évente körülbelül 140 ezer nemzetközi válásra kerül sor és 1800 esetben fordul elő a szülő általi jogellenes gyermekelvitel, ami azt is jelenti, hogy a magyar állampolgárokat érintő *jogellenes gyermekelviteli ügyek száma is egyre több*.²

A jogellenes gyermekelviteli ügyek mélyen érintik a *gyermek legfőbb érdekét*³ hiszen rendszerint ekkor megszakad a gyermek kapcsolata a hátrahagyott szülővel, aki

¹ 2010. évi jelentés az uniós polgárságról. Az uniós polgárok jogainak érvényesítése előtt álló akadályok lebontása. COM(2010) 603 végleges, 2010.10.27. <https://tinyurl.com/yete35ka>

² KIRÁLY Lilla: A határon átnyúló családjogi jogviták jogalkalmazói szemmel. In: UDVARDY Sándor (szerk.): *De iuris peritorum meritis 15. 70 Studia in honorem Imre Szabó*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Patrocinium, 2021. 97.

³ Alanyi jog, értelmező jogi elv és eljárási szabály. Valamennyi döntésnél a döntés indokolásában részletezni szükséges, hogy az adott intézkedés hosszú távon miként szolgálja a gyermek mindenképp

gyakran nem is tudja hol tartózkodik a gyermeke, s félő, hogy ezzel a helyzettel fokozatosan megvalósul a gyermek elidegenítése a távollévő szülőtől.

1.1. A Hágai Gyermekelviteli Egyezmény és a Brüsszel IIa rendelet jelentősége

A nemzetközi mobilitás növekedésével a XX. század második felében egyre nyilvánvalóvá vált, hogy a jogellenes gyermekelviteli ügyek a hagyományos családjogi perekkel nem kezelhetők, mert a határon átnyúló ügyekben olyan kérdések merülnek fel, mint a joghatóság, az alkalmazandó jog, az elismerés és végrehajtás kérdése. Olyan új jogintézményre volt szükség nemzetközi szinten, amely célként biztosítja a kiskorú gyermek azonnali visszajuttatását, illetve az, hogy a szülői felügyelet és láthatás (kapcsolattartás) gyakorlására szolgáló jogok tiszteletben tartását.

A Hágai Magánjogi Konferencia egyik legjelentősebb egyezménye a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, Hágában, 1980. október 25-én kelt egyezmény (a továbbiakban: *Gyermekeviteli Egyezmény*), melynek célja a jogellenesen elvitt vagy elrejtett gyermek azonnali visszajuttatásának biztosítása az elvitt vagy elrejtést közvetlenül megelőző szokásos tartózkodási helyére. Hazánk az Egyezményhez elsőként csatlakozott.⁴ A Gyermekelviteli Egyezmény alkalmazásában nem a gyermek állampolgársága releváns, hanem az, hogy hol alakult ki életvitelének központja, hol volt a „szülő és a gyermek együttélésének a természetes és zavartalan helyszíne, ahová a gyermek beilleszkedett”.⁵ Az Egyezmény ún. központi hatóságok közreműködése útján nyújt lehetőséget egy nemzetközi eljárás kezdeményezésére a határon átnyúló családjogi konfliktusok megoldásához. Ezért évről évre újabb országok tartják fontosnak az Egyezményben való részvételt. A Gyermekelviteli Egyezmény számos esetjoga az INCADAT (*Child Abduction Database*)⁶ nemzetközi adatbázisban kereshető.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 81. cikke értelmében⁷ az Európai Unió a határokon átnyúló vonatkozású polgári ügyek kapcsán igazságügyi együttműködést alakít ki, és ennek keretében intézkedéseket fogad el. A családok felbomlása esetében kiemelten fontos, hogy a gyermekeknek egy megfelelően szabályozott jogi környezet keretében legyen kapcsolata a szülői felügyeletet gyakorló és a másik tagállamban élő szülőjével. Az Unió jogában kiemelkedő jelentősége van az Alapjogi Chartának, melynek 7. cikke a magán- és családi élet tiszteletben tartásáról, 9. cikke a házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogról, 21. cikke a megkülönböztetés tilalmáról szól.

álló, legfőbb érdekét. Ld. részletesen az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának 14. Átfogó Kommentárját. <https://tinyurl.com/3cp4dp6z>

⁴ Kihirdette hazánkban az 1986. évi 14. tvr.

⁵ EBH2003.950.

⁶ <https://www.incadat.com> Az INCADAT adatbázis ma már a Brüsszel IIa és Brüsszel II B rendelethez kapcsolódó, illetve az EUB és a EJEB ítélkezési gyakorlatában szereplő ügyeket is tartalmazza.

⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

Az Európai Unió tagállamok vonatkozásában, a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 2201/2003/EK rendeletben⁸ (a továbbiakban : *Brüsszel IIa rendelet*) a gyermekelviteli eljárásra vonatkozó szabályokat *továbbfejlesztette, korszerűsítette*. Bár a Gyermekelviteli Egyezmény alkalmazását írta elő és ezzel a visszajuttatás elsődlegességét erősítette, azonban emellett több jelentős tartalmi eltérést is megfogalmaz az Egyezményhez képest, például a gyermek meghallgatása, a visszavitel megtagadási okainak szűkítése terén.⁹

A Gyermekelviteli Egyezmény, illetve a Brüsszel IIa rendelet anyagi jogi és eljárásjogi szempontból is meghatározza a gyermekelviteli ügyek intézésének fő irányát, ezért a részes államok belső jogszabályai csak az e jogforrások által kijelölt kereteken belül határozhatják meg a részletes szabályokat.¹⁰

A Kúria a jogellenes gyermekelviteli ügyekkel foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportot hozott létre, amely 2013. június 10-i összefoglaló véleményében tette közzé megállapításait.¹¹ Az *Alapvető Jogok Biztosa is folytatott átfogó vizsgálatot*, amelynek eredményeit az AJB-1299/2018. számú jelentésében tette közzé.¹² Az alapvető jogok biztosának e jelentésére és a 7/1988. (VIII. 1.) IM rendelet reformjának szükségességére utalt az Alkotmánybíróság is egy jogellenes gyermekelviteli ügyben hozott határozatában.¹³

Az utóbbi évtizedben egyre jobban *előtérbe kerültek az emberi és gyermeki jogok nemzetközi és nemzeti elvárásai*, amelyek tovább nehezítették a jogellenes elviteli helyzetek megítélését. Az emberi jogok oldaláról a jogellenes elvitel egyik okaként a családon belüli erőszak megjelenése, a gyermeki jogok oldaláról a gyermek meghallgatása, véleményének figyelembevétele merül fel, továbbá az is, hogy a gyermek legfőbb érdeke minden esetben összeegyeztethető-e a Gyermekelviteli Egyezmény célkitűzésével, azaz a gyermek szokásos tartózkodási helyére történő visszavitelének elrendelésével. Kérdésként merült fel továbbá az Európai Unión belül az is, hogy a Brüsszel IIa rendelettel kiegészített Gyermekelviteli Egyezmény szabályai összeegyeztethetők-e az uniós jogban rögzített szabad mozgás elvével, a megváltozott életviszonyokkal.¹⁴

⁸ A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (HL L 338., 2003.12.23., 1–28.) <https://tinyurl.com/mtu75u75>

⁹ WOPERA Zsuzsa: Az európai családjog időszerű kérdései. *Európai Jog*, 2010/2. 13.

¹⁰ A jogalkalmazók munkáját segítette a Brüsszel IIa rendelet Útmutatója is: <https://data.europa.eu/doi/10.2838/29004>

¹¹ A jogellenesen Magyarországra hozott gyermekek visszavitelével kapcsolatos eljárások vizsgálatára létrehozott joggyakorlat elemző csoport összefoglaló véleménye. Az összefoglaló véleményt készítette Kőrös András. <https://tinyurl.com/45nhrzrp>

¹² Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-1299/2018. számú ügyben. <https://tinyurl.com/2e7p7hxe>

¹³ 3375/2018. (XII. 5.) AB határozat.

¹⁴ SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása és legfőbb érdeke a jogellenes elviteli ügyekben. *Családi jog*, 2020/4.40–45.

1.2. A Brüsszel IIb rendelet megalkotásának körülményei

A Brüsszel IIa rendelet alkalmazását érintően a Bizottság 2014. áprilisában – egy nyilvános konzultációt követően – *jelentést készített* a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek a Brüsszel IIa rendelet alkalmazásáról,¹⁵ melyben számos aggályt és javaslatot is megfogalmazott, így például egy közös végrehajtási minimumkövetelmény bevezetése, illetve a gyermek meghallgatására vonatkozó közös eljárási rend kialakítása tekintetében. Ez követően 2016 júniusában a Bizottság *kompromisszumos javaslatot tett* a Brüsszel IIa rendelet felülvizsgálatára, amely kényes egyensúlyt teremt a tagállamok különböző álláspontjai között, ugyanakkor erősíti a tagállamok közötti kölcsönös bizalmat.¹⁶ A házassági és a szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes elviteléről szóló 2019. június 25-i (EU) 2019/1111. tanácsi rendelet (a továbbiakban: *Brüsszel IIb rendelet*) már a címében is utal a jogellenes gyermekelviteli ügyekre és a korábbinál részletesebb, komplexebb szabályozást nyújt. Az eljárás továbbra is az Gyermekelviteli Egyezmény rendelkezésein alapul, annak szabályai alkalmazandók a tagállamok viszonylatában is, azonban a Brüsszel IIb rendelet az Egyezmény rendelkezéseit kiegészítő, sőt jóval részletesebb szabályokat vezet be: a gyermekelviteli ügyekben eljáró bíróságok gyakorlatának egységesítésére törekszik, továbbá szűkíti az ún. „felülvizsgálati”, „felülíró” mechanizmus körébe tartozó tényállások körét. A hatálya alá eső összes szülői felelősséggel kapcsolatos határozat tekintetében teljesen eltörli az exequatur eljárást, és ezzel a végrehajtás tekintetében a jogellenes elviteli határozattal válnak „hasonlóvá”, azaz privilegiált határozattá. A Brüsszel IIb rendelet 2022. augusztus 1-jétől alkalmazandó a tagállamokban, amelynek gyakorlati *Útmutatója* is elérhető.¹⁷

A Brüsszel IIb rendelet rendelkezései közvetlenül alkalmazhatók a bíróságok és a gyámhatóságok számára az Európai Unió tagállamai tekintetében indult ügyekben, azonban az ügyek nagy része harmadik államot érint, amelyekre csak a Gyermekelviteli Egyezmény alkalmazható. A jogalkotó erre figyelemmel indokoltnak tartotta, hogy harmadik államok körében is alkalmazásra kerüljenek az új szabályok, vagyis a Brüsszel IIb végrehajtási szabályai mellett ezek az új rendeleti szabályok is megjelenjenek a magyar belső jogszabályokban is. Szükséges volt a hazai végrehajtásához kapcsolódó jogszabályok megalkotása az egységes jogalkalmazási keret megteremtése érdekében is, hiszen számos gyakorlati tapasztalat gyűlt össze az elmúlt évek alatt.¹⁸ Mindezek magyarországi végrehajtását a *szülői felelősséget érintő nemzetközi igazságügyi együttműködésről szóló 2021. évi LXII. törvény* (a továbbiakban: Nszftv), *valamint a szülői felelősséget érintő nemzetközi ügyekben közreműködő központi hatóságok feladatainak ellátásáról szóló 208/2022. (VI. 14.) Korm. rendelet* biztosítja.

¹⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0225&from=EN>

¹⁶ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14784-2018-INIT/hu/pdf>

¹⁷ Boriani MUSSEVA: *Practice guide for the application of the Brussels IIb Regulation*. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2023. <https://data.europa.eu/doi/10.2838/426843>

¹⁸ KURUCZ Mária – CZELLECH Botond: A határon átnyúló szülői felelősségi és jogellenes gyermekelviteli ügyek új európai uniós szabályozása. 2. rész. *Családi jog*, 2022/2. 1.

A tanulmány a gyermeki jogok oldaláról kívánja vizsgálni a jogellenes gyermekelviteli ügyek főbb kérdéseit, elsősorban a Brüsszel IIa és a Brüsszel IIb rendeletek speciális eljárás rendjére, illetve a hazai végrehajtási szabályok reformjára figyelemmel, bemutatva néhány bírósági ügy kapcsán a nemzetközi tendenciákat is.

2. Jogforrási hierarchia alkalmazási rendszere a gyermekek jogellenes elvitelének rendezése során

2.1. Nemzetközi jogszabályi háttér

*A jogellenes gyermekelvitellel kapcsolatos szabályozás több jogforrási szinten vizsgálható, nevezetesen nemzetközi, európai uniós és nemzeti szinten, ahol a nemzeti, így a magyar jogforrásokat megelőzi mind az uniós jog, mind a nemzetközi egyezmények előírásai. A gyermekjogok alapidokumentuma az ENSZ 1989. évben NewYork-ban elfogadott Gyermekjogi Egyezménye (továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény)¹⁹ szerint a részes államok megtesznek minden intézkedést annak érdekében, hogy megakadályozzák a gyermekek törvénytellenes külföldre utaztatását és ott-tartását. A Gyermekjogi Egyezmény kifejezetten szól a jogellenes elvitel megelőzéséről és harcot hirdet ellene (11. és 35. cikk). Ebben az értelemben megerősíti a Gyermekelviteli Egyezményben foglalt nemzetközi feladatvállalást.²⁰ A gyermek legfőbb érdekének koncepcióját (*best interest of the child*) a Gyermekjogi Egyezmény honosította meg és tette nemzetközileg elfogadott alapelvvé.*

Elsődleges jogforrásként az Európai Unió jogát vizsgáljuk, így a jogellenes elvitel szempontjából a 2022. augusztus 1-jétől alkalmazandó Brüsszel IIb rendeletet, amely felváltotta a Brüsszel IIa rendeletet. Amennyiben a vitás kérdést az uniós jog nem rendezi, illetve olyan külföldi elem van a jogvitában, ami az Európai Unión kívüli országot érint, akkor elsősorban a nemzetközi jog magánjogi szabályai lesznek alkalmazandók. „Az uniós aktusok és nemzetközi szerződések egymáshoz való viszonyát az egyes uniós aktusok nemegyszer kifejezetten szabályozzák, általában oly módon, hogy a tagállamok egymás közötti viszonylatában az uniós aktus az ugyanolyan tárgykört érintő nemzetközi szerződések helyébe lép.”²¹ Így a Brüsszel IIa, illetve a Brüsszel IIb rendelet az Európai Unión belüli jogellenes elvitelek vonatkozásában kiegészítik a Gyermekelviteli Egyezményt és elsőbbséget élveznek vele szemben [pl. Brüsszel IIa (17) preambulumbekkezdés és a 60. cikk e) pontja]. Ezért a szabályrendszereket együttesen, egymással összhangban kell értelmezni és alkalmazni.

Nemzetközi szerződések közül részben multilaterális, részben bilaterális egyezményeket is kell alkalmazni. A Gyermekelviteli Egyezmény a szülői felügyeleti jogok nemzetközi védelme, illetve a gyermekek jogellenes elvitelük vagy elrejtésük káros következményeitől való védelme érdekében született 1980-ban, és mára a Hágai Nem-

¹⁹ Kihirdette hazánkban az 1991.évi LXIV. törvény

²⁰ BERECKZI Ildikó: *Gyermeki jogok a szülői felelősségről szóló nemzetközi magánjogi szabályozás perspektívájából*. Budapest, Wolters Kluwer, 2021. 226.

²¹ KIRÁLY i. m. 98.

zetközi Magánjogi Konferencia egyik legsikeresebb dokumentumává vált, hiszen 102 részes államban van hatályban.²²

Ha a jogkérdést nemzetközi egyezmények nem rendezik, akkor azt kell megvizsgálni, hogy az adott tárgykörben Magyarország és az érintett másik Európai Unió tagállam vagy harmadik ország között fennáll-e viszonyossági gyakorlat.

„A nemzetközi magánjog és a nemzeti jog viszonya tekintetében a magyar jog vegyes rendszert követ. Az Alaptörvényben foglaltak szerint hazánk elfogadja a nemzetközi jog általánosan ismert szabályait, a nemzetközi jog más forrásai a jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a jogrendszerünk részévé. A nemzeti jogunkban a nemzetközi *ius cogens* tekintetében monista, a többi nemzetközi jogi norma – vagyis az egyezményes jog – tekintetében dualista rendszer érvényesül Alaptörvény Q) cikkének (3) bekezdése, valamint a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásokról szóló 2005. évi L. törvény alapján.”²³

A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban Nmjt.) általánosan rögzíti azt is, hogy szabályait olyan jogviszonyokra kell alkalmazni, amelyekre az Európai Unió általános hatályú, közvetlenül alkalmazandó jogi aktusa vagy nemzetközi megállapodás hatálya nem terjed ki (Nmjt. 2. §)

2.2. A jogellenes elvitel értelmezése és a szülői felügyeleti jog gyakorlásának hazai szabályozása

A gyakorlat azt mutatja, hogy a *jogellenes elvitel szorosan összefügg a szülői felügyelet gyakorlásáért, a szülői felügyeleti jogért való küzdelemmel*, akár úgy, hogy a bíróság döntése előtt a gyermeket az egyik szülő a másik tudta nélkül viszi a saját hazájába vissza, vagy a bírósági döntését követően a láthatás (kapcsolattartás) során tartja vissza a gyermeket a hatóság döntése, illetve a másik szülő akarata ellenére. A Brüsszel IIa, illetve a Brüsszel IIb rendelet a Gyermekelviteli Egyezményhez hasonlóan határozza meg a jogellenes elvitel és visszatartás fogalmát azzal, hogy többlet tartalmi elemként rögzíti azt is, mikor kell a felügyeletet közösen gyakoroltnak tekinteni.

A jogellenes gyermekelvitel megvalósításának feltételei, hogy

- létezzen olyan határozat, kötelező megállapodás vagy jogszabályi rendelkezés, mely a szülői felügyeleti jogot keletkezteti, és amelyben foglalt rendelkezéseket sérti a gyermek elvitele, visszatartása;
- a gyermek rendelkezzen szokásos tartózkodási hellyel abban a tagállamban, ahonnan elvitték, és amelynek joga alapján a gyermek szülői felügyelet alatt áll, feltéve, hogy az elvitel vagy visszatartás időpontjában a felügyeleti jogokat közösen vagy önállóan ténylegesen gyakorolták, vagy gyakorolták volna, ha az elvitelre vagy visszatartásra nem kerül sor.

²² <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=24>

²³ KIRÁLY i. m. 99.

A felügyeletet közösen gyakoroltnak kell tekinteni akkor, ha határozat vagy jogszabály hatálya értelmében a szülői felelősség egyik gyakorlója nem határozhat a gyermek tartózkodási helyéről a szülői felelősség másik gyakorlójának hozzájárulása nélkül. (2. cikk 11. pont).

A Gyermekelviteli Egyezmény azon túl, hogy megállapítja mi minősül jogellenes elvitelnek, visszatartásnak, meghatározza a „felügyeleti jog” fogalmát, amely a gyermek személye feletti gondoskodás jogát öleli fel, különös tekintettel a lakóhely meghatározására, illetve a „láthatási jogra”. A szokásos tartózkodási hely fogalmát azonban nem definiálja sem a Gyermekelviteli Egyezmény, sem a Brüsszel IIa, vagy a Brüsszel IIb rendelet, ezért ennek eldöntése minden egyedi ügyben külön mérlegelést igényel, vagyis az eljáró bíróságnak „az európai jog szellemében, autonóm módon, a nemzeti jogtól függetlenül értelmezve kell megállapítania”.²⁴ A szokásos tartózkodási hely fogalma minden egyedi ügyben mérlegelést igényel, értelmezését ezért a bírói gyakorlat érlelte ki.²⁵

Az eljáró bíróság a jogellenes elvitel, visszatartás kapcsán több lépcsőben vizsgálódik:

- Ahonnan a gyermeket elhozták, szokásos tartózkodási helynek minősül-e?
- A szokásos tartózkodási hely államának joga szerint jogellenes volt-e a gyermek elvitele, visszatartása?
- A kérelmező ténylegesen gyakorolta-e a szülői felügyeleti jogait?
- Megalapozott kérelem esetén fennáll-e a visszaadás megtagadásának valamely oka?

Azt, hogy egy gyermek elvitele más országba mikor számít jogellenesnek, annak az országnak a joga határozza meg, ahol az elvitelét megelőzően a gyerek szokásos tartózkodási helye volt, mert az Európai Unió tagállamai továbbra is maguk felelnek az anyagi jogi szabályok meghatározásáért.

A szülői felügyeleti jog gyakorlásának szabályozása az egyes államokban eltérő. Hazánkban a különélő szülők a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben a Ptk. Családjogi Könyve²⁶ szerint (így többek között a gyermek huzamos időtartamú vagy letelepedés céljából történő külföldi tartózkodási helyének a kijelölésében) akkor is közösen döntenek, ha a szülői felügyeletet – megállapodásuk, illetve a bíróság döntése alapján – csak egyikük gyakorolja. Ennek értelmében tehát a gyermek huzamosabb

²⁴ Kozák Henriette: Gyermek jogellenes elvitele miatti eljárás a határok nélküli Európában. *Családi Jog*, 2009/1. 25.

²⁵ Bíróság további szempontokat adott a szokásos tartózkodási hely értelmezéséhez csecsemő esetében. Abban az esetben, ha a csecsemőt ténylegesen az anyja neveli, az anya szociális és családi környezetbe való beilleszkedését kell értékelni. E tekintetben kimondott kritériumok – mint például a gyermek anyja másik tagállamba költözésének okai, az anya nyelvismerete, illetve földrajzi és családi gyökerei – vehetők figyelembe. Ha a gyermek szokásos tartózkodási helye nem állapítható meg, úgy a joghatósággal rendelkező bíróság meghatározását a gyermeknek a rendelet 13. cikke szerinti „jelenlétével” kapcsolatos kritérium alapján kell elvégezni. C-497/10. PPU. sz. ügy: Barbara Mercredi kontra Richard Chaffe [EBHT 2010 I-14309.] 51–57. pont.

²⁶ A Polgári törvénykönyvről szóló 2013.évi V. törvény IV. könyve.

ideig való külföldön tartózkodásához mindkét szülő egyetértése szükséges, továbbá a letelepedés céljából való külföldre távozáshoz mindkét szülő beleegyezése szükséges, kivéve, ha a szülői felügyeletet a bíróság megvonta vagy korlátozta. Vita esetén, vagyis a szülők közös döntésének hiányában a gyámhatóság, illetve meghatározott esetekben, 2022. augusztus 1-jével, a bíróság dönt.²⁷ A Nszftv. 32. §-a speciális szabályokat hozott hoz létre a *hatáskörök eldöntésére*. Ha ugyanis a külföldi tartózkodási hely kijelölésére irányuló kérelem benyújtásakor már szülői felügyeleti per van folyamatban, illetve, ha az ez irányú kérelmet szülői felügyeleti keresetben terjesztik elő, akkor a bíróságnak van hatásköre a külföldi tartózkodási hely kijelölésére. Ha azonban a kérelem benyújtásakor még nincs szülői felügyeleti per folyamatban, a kérelemről továbbra is a gyámhatóság dönt.²⁸

Fontos jogszabályi változás az is, hogy a külföldi tartózkodási hely kijelölése esetén a bíróság és a gyámhatóság hivatalból is dönthet a kapcsolattartásról, nem csupán kérelemre, ami mindenképpen a gyermek érdekét szolgálja. Külföldi tartózkodási hely kijelölése esetén általában jelentősen megváltozik a gyermek és a különélő szülő közötti a földrajzi távolság, ezért a korábbi szabályozás már nem szolgálja a gyermek érdekét, azt indokolt megváltoztatni. A gyermek azon joga, hogy mindkét szülőjével kapcsolatot tartson, a szülőktől való elválasztás valamennyi – akár családi eredetű, akár az állam által elrendelt – formájánál megjelenik mind a nemzetközi, mind a nemzeti szabályozásban. Az uniós jogban az Európai Unió Alapjogi Chartája 24. cikkének (3) bekezdése kifejezetten elismeri minden gyermeknek ahhoz való jogát, hogy mindkét szülőjével kapcsolatot tartson fenn.²⁹

A magyar szabályozás ugyanakkor a jogellenes gyermekelvitelt nem rendeli büntetni. Azonban a Büntető Törvénykönyv³⁰ a kiskorú veszélyeztetését, a kiskorúval való kapcsolattartás akadályoztatását, a kiskorú elhelyezésének megváltoztatását és a családi jogállás megsértését szankcionálja.

3. Gyermeki jogok a Gyermekelviteli Egyezmény Brüsszel IIa rendelet szabályozási, valamint az EUB és az EJEB joggyakorlati nézőpontjából

A *Gyermekelviteli Egyezmény* értelmében a jogellenesen külföldre vitt vagy visszatartott gyermekeket mihamarabb vissza kell vinni a szokásos tartózkodási helyük szerinti országba (11. cikk (1) bek.). Az Egyezmény elsősorban a *szülői jogok védelmére fókuszál*, és a szülői felügyeleti joggal kapcsolatos jogvita érdemi eldöntése a szokásos tartózkodási hely szerinti ország bíróságainak a feladata. Azon ország bíróságainak, ahonnan a gyermeket külföldre vitték, a visszavitelre irányuló kérelem benyújtásától

²⁷ FILÓ Erika – KATONÁNÉ PEHR Erika: *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. Budapest, Orac, 2022. 114–116.

²⁸ KURUCZ–CZELECH (2022) i. m. 5–6.

²⁹ Az EUB véleménye szerint „egy olyan intézkedés, amely megakadályozza, hogy a gyermek mindkét szülőjével rendszeres, személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn, csak a gyermek olyan egyéb érdekével igazolható, amely előrébb való, mint a szóban forgó alapvető jogot alátámasztó érdek.” C-403/09 PPU. sz. ügy, Jasna Detiček kontra Maurizio Sgueglia [ECLI:EU:C:2009:810.] 59. pont.

³⁰ A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. C. törvény 208. §, 210. §, 211. §, 213. §.

számított *hat héten belül* – a *feltételek fennállása esetén* – *el kell rendelniük a gyermek visszavitelét.*³¹

Az *Gyermekekviteli Egyezmény* a gyermek legfőbb (*mindenek felett álló*) érdekének elvére támaszkodva azt vélelmezi, hogy a szokásos tartózkodási helyre való azonnali visszavitel felel meg leginkább a gyermek érdekének és ezt a vélelmet csak egyedi, különösen indokolt esetben lehet megdönteni. A gyermek *visszavitelének elrendelése alól van néhány kivétel*, melyet a *Gyermekekviteli Egyezmény* 12., 13. és 20. cikke rögzít. A 12. cikk szerint azon tagállam bírósága, ahová a gyermeket jogellenesen elvitték, elvileg elrendeli a gyermek azonnali visszavitelét, ha a jogellenes elvitel óta kevesebb, mint egy év telt el. A legtöbb jogvitát a 13. cikkben foglalt rendelkezések váltják ki mind hazai, mind nemzetközi szinten. Az Egyezmény értelmében, azaz ország (célállam) ahová a gyermeket elvitték, megtagadhatja a gyermek visszavitelének elrendelését:

- amennyiben a gyermeket visszavitele súlyos károsodásnak tenné ki vagy bármilyen más módon elviselhetetlen helyzetet teremtené számára (a 13. cikk (1) bek. b) pontja), továbbá
- ha a gyermek ellenzi a visszavitelét és elérte már az érettségnek azt a fokát, hogy kifejtse véleményét (a 13. cikk (2) bekezdése).

A gyermek véleménynyilvánítása a visszavitel megtagadása kapcsán jelenik meg, de a jogellenes elvitelben nem részes, felügyeletet gyakorló személy meghallgatásáról nem rendelkezik az Egyezmény.

A *Brüsszel IIa rendelet* az Unión belüli jogellenes elvitelek vonatkozásában kiegészítette a *Gyermekekviteli Egyezményt*, így az Egyezménynek a rendelet 11. cikkének (1)–(5) bekezdésével kiegészített szabályai elsőbbséget élveznek. Természetesen a döntést hozó bíróság ebben az eljárásban is azt állapítja meg először, hogy jogellenes-e az elvitel vagy a visszatartás, ténylegesen gyakorolt szülői jogról van-e szó, s végül azt vizsgálta, hogy fennáll-e a visszavitel megtagadásának bármelyik oka.

A *Gyermekekviteli Egyezmény* 13. cikk (1) bekezdés b) pontja szerint a bíróság *nem köteles a visszavitelt elrendelni*, ha az a gyermeket testi vagy lelki károsodásnak tenné ki, vagy elviselhetetlen helyzetet teremtené számára. A rendelet egy lépéssel továbbmegy azzal, hogy a gyermek visszavitelének elrendelésére irányuló kötelezettséget olyan esetekre is kiterjeszti, amikor a visszavitel a gyermeket ilyen károsodásnak tenné ki, *de megállapítható, hogy a gyermeknek a visszavitelét követő védelmét biztosító megfelelő védelmi intézkedések megtételére sor került.*³² A bíróságnak ezt az adott tényállás alapján kell vizsgálnia, vagyis nem elegendő, hogy az eredeti tagállamban léteznek a gyermek védelmére irányuló eljárások, szolgáltatások, hanem meg kell ál-

³¹ A gyermek visszavitele a szokásos tartózkodási helyre a visszavitelt jelenti, és nem a másik szülő részére történő átadását, bár az Egyezmény célja, az azonnali visszajuttatás, elsősorban nem földrajzi értelemben fogható fel, hanem arra irányul, hogy a szülői felügyeleti jog sértetlen maradjon. KOZÁK Henriett: *A gyermek jogellenes elvitele, szülői felügyeleti jog gyakorlása határon innen és túl*. Budapest, HVG-ORAC, 2020. [epub; 2022.november 15.]

³² A Kúria Pfv.II.20.018/2016/5. sz. határozatában megállapította, hogy a Brüsszel IIa rendelet 11. cikkének (4) bekezdése szűkítette a *Gyermekekviteli Egyezmény* 13. cikkének b) pontját.

lapítani, hogy a tagállam hatóságai *tettek-e konkrét intézkedéseket az adott gyermek védelme érdekében*. A helyzet értékeléséhez hatékony segítséget tud adni az eredeti állam központi hatósága.

A *Brüsszel IIa rendelet* megerősíti a gyermek meghallgatáshoz, véleménynyilvánításhoz való jogát, s ennek érdekében a bíróság lehetőséget ad a gyermek meghallgatására, kivéve, ha a bíró úgy ítéli meg, hogy ez a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt nem célszerű. Ezt a kivételt azonban nagyon megszorítóan kell értelmezni. A rendelet *nem szabályozza az életkor vagy az érettségi szint meghatározásának kritériumait, sem a gyermek meghallgatásának módját*. Elengedhetetlen, hogy a gyermek számára álljon rendelkezésre valamennyi olyan eljárás és jogi feltétel, amely lehetővé teszi, hogy véleményét szabadon kifejezhesse, és hogy azt a bíróság figyelembe vegye. E mellett lehetőséget kell teremteni a visszavitt kérés személy meghallgatására is, mert enélkül a visszavétel nem tagadható meg. A szoros határidőre tekintettel a meghallgatást gyorsan és hatékonyan kell elvégezni.³³ A döntéseket ugyanakkor egyre jobban átszövi az az új szemlélet, amelyet az Európa Tanács 2010. évben elfogadott iránymutatásában³⁴ megjelenő gyermekbarát igazságszolgáltatás eszméje közvetít a bíróságok számára, ahol a rendszer „[m]éltósággal kezeli a gyermeket, tisztelettel, odafigyeléssel és tisztességesen”. A gyermek jogellenes elvitelével kapcsolatos esetekben a cél gyakran annak kiderítése, hogy a gyermek miért tiltakozik a visszavétel ellen, illetve, hogy a gyermek veszélyben lehet-e, és ha igen, miért.

Sajnálatos módon a 11. cikk (3) bekezdése a gyermek visszavételét elrendelő határozatok tekintetében nem határozza meg, hogy a hat héten belül meghozandó határozatoknak ugyanezen időszak alatt végrehajthatóknak kell lenniük. A gyors eljárást a gyermek visszavételét elutasító határozatokra is megfelelően alkalmazni kell. Az eljárás határideje némileg befolyásolja közvetítést (mediációt), ami jellemzően a bírósági eljárással párhuzamosan folyik, nem késleltetve az esetleges visszavitt. A mediáció szerepet játszhat a felek közötti egyezség létrejöttében, a határon átnyúló jobb kommunikációban. *A mediációnak az eljárás minden szakaszában helye van*, de ideális lenne még az eljárást megelőzően alkalmazni, hogy az érintettek minél kevesebb traumát, feszültséget éljenek át.³⁵ Az Európai Unió tekintetében a mediáció jogalapját a *közvetítésről szóló 2008/52/EK irányelv teremti meg*,³⁶ és kötelezővé teszi a határon átnyúló jogvitákban a hozzáférés biztosítását. Az EK irányelv hatálya a nemzetközi családjogi ügyekre is kiterjed, amibe beletartoznak a *gyermekelviteli ügyeket is*.

A *Brüsszel IIa rendelet* alapján – az Egyezményvel szemben – a szokásos tartózkodási hely szerinti állam azt követően is joghatósággal rendelkezik a felügyeleti joggal

³³ A meghallgatás – bár arra a gyermeknek továbbra is joga van – nem jelenthet abszolút kötelezettséget, hanem azt minden egyes esetben a gyermek mindenek felett álló érdekéhez kapcsolódó követelmények alapján kell mérlegelni, az Alapjogi Charta 24. cikkének (2) bekezdésével összhangban.

³⁴ *Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról*. Elfogadta az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, 2010. november 17-én a 1098. ülésén. <https://rm.coe.int/16806a4541>

³⁵ SZEIBERT Orsolya: Mediáció jogellenes gyermekelviteli ügyekben. *Családi jog*, 2015/3. 40–46.

³⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK Irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól. <https://jogkodox.hu/doc/5497791>

kapcsolatos jogvita érdemi eldöntésében, ha a Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikke b) pontjának és a Brüsszel IIa rendelet 11. cikke (6)–(8) bekezdésének alkalmazásában a visszavitelt elutasító határozat került kiadásra. *A Brüsszel IIa egy ún. felülvizsgálati, vagy felülró mechanizmust vezet be* (ezt a speciális eljárást a Brüsszel IIb is fenntartja), *amellyel a „célállam” döntése előzetes, illetve ideiglenes jelleget ölt.* Alapvetően ezen a ponton tér el a rendelet által felállított rendszer a Gyermekelviteli Egyezmény eljárási szabályaitól. Ha ugyanis a „célállam” bírósága elutasította a visszavitel iránti kérelmet, akkor *három hónap áll rendelkezésre arra, hogy az eredeti állam bíróságánál a szülői felügyelet rendezése iránt pert indítsanak*, vagyis arról döntsön, hogy elfogadja-e a gyermek visszavitelének megtagadásáról hozott határozat indokait vagy sem.

A Brüsszel IIa rendelet által felállított ún. felülvizsgálati rendszerben a *bíróságok a gyermek visszavitelét két alkalommal vizsgálják*, ezzel biztosítva a döntés megfelelőbb megalapozottságát, valamint a gyermek érdekeinek fokozott védelmét. Ennek kapcsán a bíróságnak akár közvetlenül, akár központi hatóságán keresztül, a nemzeti jog által meghatározottak szerint haladéktalanul el kell juttatnia a visszavitel elutasításáról szóló bírósági végzést, a hozzá tartozó okiratokat, jegyzőkönyveket ahhoz a joghatósággal rendelkező bíróságához, központi hatóságához, ahol a gyermek közvetlenül a jogellenes elvitel, illetve visszatartás előtt szokásos tartózkodási hellyel rendelkezett.

„Hangsúlyozni kell azt is, hogy a Brüsszel IIa rendelet 11. cikkének (8) bekezdése csak akkor alkalmazható, ha a Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikkén alapul a gyermek visszavitelének elutasítása, azaz a gyermek visszaviteléről döntő bíróság szerint:

- a felügyeleti joggal rendelkező személy az elvitel vagy elrejtés időpontjában nem gyakorolta ténylegesen e jogokat, ill. utólag hozzájárult az elvitelhez, elrejtéshez, vagy
- a gyermeket visszavitele testi vagy lelki károsodásnak tenné ki, vagy bármi más módon elviselhetetlen helyzetet teremtené számára, vagy
- a gyermek ellenzi a visszavitelét és elérte már az érettségnek azt a fokát, amikor nézetei már számításba veendőek.

Ez azt is jelenti, hogy az eljárás nem áll rendelkezésre a Gyermekelviteli Egyezmény 12. cikkében rögzített egyéves határidő elteltére és a gyermek beilleszkedésére alapított elutasító döntés esetén.”³⁷

A felülvizsgálati eljárásban valamennyi félnek lehetőséget kell kapnia a meghallgatásra, így a gyermeknek is, kivéve, ha a meghallgatást a bíróság nem tartja célszerűnek a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt; továbbá a bíróságnak a határozat meghozatalakor figyelembe kell vennie a visszavitelt elutasító célországi határozat indokait és annak bizonyítékait.

Ha az eredetileg eljáró bíróság a gyermek visszavitelét elrendelő határozatot hoz, fontos annak biztosítása, hogy *e határozat gyorsan végrehajtható legyen a másik tagál-*

³⁷ WOPERA Zsuzsa: *Az Európai Családjog gyakorlata*. [online] Wolters Kluwer, 2019. DOI: 10.55413/9789632958187 [2022. november 15.]

lamban. Emiatt a rendelet előírja, hogy az ilyen határozatokat a másik tagállamban közvetlenül el kell ismerni, és végre kell hajtani, feltéve, hogy azokat igazolás kíséri, vagyis a rendelet különös végrehajtási szabályokat állapít meg (42. cikk). Ennek pedig az a következménye, hogy egyrészt már nem szükséges végrehajthatóvá nyilvánítás (*exequatur nélkül*), másrészt már nem lehetséges fellépni a határozat elismerésével szemben.

A strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) valamint a luxembourgi székhellyel működő Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) ítélkezési gyakorlata számos alapelvet rögzített és hozzájárult a gyermeki jogok fejlődéséhez. A bíróságok ítélkezési gyakorlata gazdag, és számos különféle területet ölel fel. Az EJEB elsősorban az alapjogi védelemre koncentrál, az EUB döntései pedig minden esetben szem előtt tartják a nemzetközi szabályozásnak a *status quo ante* helyreállítására, a helyzet gyors rendezésére irányuló célját, a kölcsönös elismerés koncepcióját. Ugyanakkor a jogalkalmazási tendencia azt is jelzi, hogy a gyermek legfőbb érdekét az Európai Unió Alapjogi Chartájának 24. cikkével³⁸ és a Gyermekjogi Egyezményrel összhangban kell értelmezni. Az EJEB továbbá több döntésében megerősítette, hogy a gyermekek jogellenes elvitele esetén a tagállamok kötelessége megfelelő és hatékony erőfeszítéseket tenni a gyermek visszavitele érdekében. Ennek elmulasztása az Európai Emberi Jogi Egyezmény (a továbbiakban: EJEJ)³⁹ 8. cikkében rögzített „magán- és családi élet tiszteletben tartásához”, vagyis a családhoz való jog megsértését jelenti. *A családi élethez való jog a családi közösség védelméről szól, amelynek a gyermek is része.*

Az EUB számos döntésében értelmezte a szokásos tartózkodási helyet, kimondván, hogy a *korábbi szokásos tartózkodási hely rögzül*, azt jogellenes nem lehet megváltoztatni, mert a gyermek legfőbb érdekét ez a fórum tudja érvényre juttatni. Így a C-195/08 PPU. sz. Rinau ügyben⁴⁰ a EUB megerősítette a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti bíróság eljárásának elsőbbségét a „célállam”, a jogellenes elvitel helye szerinti tagállami bíróság eljárásával szemben. Hasonló megállapítást tett C-85/18. PPU. sz. CV ügyben,⁴¹ valamint a C-211/10. PPU. sz. Povše⁴² ügyben: „joghatóság főszabály szerint megmarad, és csak abban az esetben száll át, ha a gyermek valamely másik tagállamban szokásos tartózkodási helyet szerzett, továbbá, ha a 10. cikkben meghatározott vagylagos feltételek egyike is teljesül.”

A C-403/09. PPU. sz. Deticek ügyben⁴³ a bíróság kimondta, hogy jogellenesen eljáró szülő a gyermek elhelyezéséről hozott ideiglenes intézkedés után sem stabilizálhatja ezt az illegitim helyzetet, nem változtathatja meg a szokásos hely tagállamában hozott ideiglenes döntést, amit ott végrehajthatóvá is nyilvánítottak.

³⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12010P/TXT&from=EN>

³⁹ Hazánk az egyezményt – és több kiegészítő jegyzőkönyvét – az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki.

⁴⁰ C-195/08 PPU. Inga Rinau ügy [ECLI:EU:C: 2008:406] 64. és 66. pontok.

⁴¹ C-85/18. PPU. CV kontra DU ügyben, Judecătoria Oradea (Románia) által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem [ECLI:EU:C:2018:220].

⁴² C-211/10 PPU.sz. Doris Povše kontra Mauro Alpago ügyben Oberster Gerichtshof (Ausztria) által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem [ECLI:EU:C: 2010:400] 41. pont.

⁴³ C-403/09. PPU.sz. Jasna Detiček kontra Maurizio Sgueglia ügybe Višje sodi šče v Mariboru (Szlovén Köztársaság) által benyújtott előzetes döntéshozatali kérelem [ECLI:EU:C: 2009:810].

A gyermek meghallgatásának módját a nemzeti anyagi és eljárási jog határozza meg, és ezeket a szabályokat egy másik tagállam bírósága nem vizsgálhatja felül. Ha azonban a gyermeknek nem biztosították a véleménynyilvánítás lehetőségét, a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben hozott bírósági döntések elismerését és végrehajtását – főszabály szerint – meg lehet tagadni.⁴⁴ A C-491/10.PPU sz. Zarraga ügyben,⁴⁵ ahol a spanyol bíróság a gyermeket nem hallgatta meg, elégtelenek voltak a bíróság ez irányú lépései, azonban a gyermek alapvető jogainak sérelme ellenére az ítélethez kapcsolt igazolást kiállították. Ezt követően az EUB azt a választ adta az előzetes döntéshozatal iránti kérelemre, hogy a gyermek visszavitelét elrendelő, igazolással ellátott *határozat végrehajtását nem lehet tagadni* annak ellenére, ha az eredeti eljárás helye szerinti tagállam bírósága megsértette a rendelet 42. cikkét, mert a jogsértés értékelése az eredeti eljárás helye szerinti bíróság joghatóságába tartozik. A Bíróság ugyanakkor a Zarraga ügyben széleskörűen értelmezte a gyermek meghallgatásával kapcsolatos szempontokat, vagyis megfogalmazta a *gyermek meghallgatásának minimum követelményeit*.

A gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos ügyeknek széleskörű emberi jogi vonatkozású joggyakorlata van, melynek során az EJEB kitüntetett figyelemmel kezeli a gyermek visszaviteléről szóló határozatok végrehajtását, mert annak elégtelensége adott esetben a családhoz való jog megsértését eredményezheti. A Neulinger ügyben⁴⁶ a bíróság a gyermek szemszögéből, a gyermek legfőbb érdekében vizsgálta a több éve Svájcban élő, de Izraelben született gyermek visszavitelét elrendelő svájci határozat végrehajtását, feltárva a teljes családi körülményét is. A döntés kimondta: végrehajtás már nem szolgálja a gyermek érdekét, s az apa gondozási képessége megkérdőjelezhető. Az EJEB ítéletében a gyermeki jogok értelmezésével egy markánsabb *gyermekközpontúság jelenik meg*, amit a gyermek legfőbb érdeke vizsgálatának alapelvének is tekinthetnénk. Azonban EJEB az X ügyben meghozott döntésében már nem alkalmazza a korábban megemlített gyermekközpontúságot, de változatlanul a gyermek érdekét tartja elsődleges szempontnak. A bíróság ezért felvázolta, hogy álláspontja szerint melyek azok a tényezők, amelyek segítségével harmonikusan értelmezhető az EJEB és a Gyermekelviteli Egyezmény. Ítéletében megfogalmazta, hogy a gyermek legfőbb érdekét a megtagadási okok körében kell értékelni, azonban a megtagadási okok megszorítóan értelmezendők. Kifejtette továbbá azt is, hogy a nemzeti bíróságok a Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikk b) pontja szerinti kockázatot gyakran nem tudták megfelelően meghatározni majd értékelni, illetve eldönteni, hogy egyáltalában fennáll-e, ha a gyermek visszatér az eredeti országába.⁴⁷

S végül, de nem utolsó sorban az EJEB a Zenide ügy döntésében kitér az elégtelen végrehajtási eszközök alkalmazására, melyek nem tudták elhárítani a végrehajtási akadályokat, illetve a Tóth ügyben többek között arra is kitért, hogy egyetlen kezdeti, sikertelen

⁴⁴ A gyermek meghallgatásának követelményeit a Brüsszel IIb rendelet már egységesen állapítja meg.

⁴⁵ C-491/10. PPU. sz. ügy Joseba Andoni Aguirre Zarraga kontra Simone Pelz [ECLI:EU:C: 2010:828] 63–68. pont.

⁴⁶ Neulinger and Suruck kontra Switzerland ügy no.41615/07., 2010. július 6-i ítélet.

⁴⁷ X kontra Lettország ügy no.27853/09., 2013. november 26-i ítélet; Šneersone és Kampanella kontra Olaszország ügy no. 14737/09., 2012. július 12-i ítélet.

próbálkozást kivéve soha többé nem indult végrehajtás a jogerős bírósági határozatok ki-kényszerítésére. Ugyanakkor az EJEB azt is hangsúlyozza, hogy ezen az érzékeny területen – a gyermek érdekében – csak korlátozott mértékű kényszerítő eszköz alkalmazást tartja indokoltnak, ugyanakkor a gyermekkel együtt élő szülő jogellenes magatartása esetén szankciók alkalmazása nem zárható ki. Sajnálatos módon például a *Show ügyben*⁴⁸ az érintett időszak alatt a magyar hatóságok részéről végrehajtási intézkedésként csupán a gyermek önkéntes visszavitele iránti ismételt és sikertelen végrehajtói felhívás megtételére, továbbá egy alkalommal egy kis összegű pénzbírság kiszabására került sor annak ellenére, hogy több mint három és fél év telt el anélkül, hogy az apa gyakorolhatta volna láthatási (kapcsolattartási) jogát az anya magatartása következtében.

4. A gyermeki jogokat érintő újítások a Brüsszel IIb rendelet jogellenes gyermekelvitelre vonatkozó szabályaiban

A *Brüsszel IIb rendelet célja* a gyermekek jogainak erőteljesebb védelme, az igazságszolgáltatáshoz való jobb hozzáférés biztosítása, a gyorsabb és hatékonyabb eljárások előmozdítása, a békés rendezés támogatása, és az államok közötti kölcsönös bizalom erősítése. Ennek keretében *több, kifejezetten a gyermekek jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos eljárásra vonatkozó módosítást tartalmaz, tekintettel arra is, hogy a tagállami gyakorlat igen eltérő.*

A *Brüsszel IIb rendelet* EU-szinten harmonizált, kifejezett rendelkezést tartalmaz a *gyermek véleménynyilvánítási jogáról*. A gyermek véleménynyilvánításának a célja, hogy a gyermek ki tudja fejezni a kívánságát, továbbá a bíróság felismerje a gyermek esetleges veszélyeztetettségét, felmérve a visszaadás akadályait vagy indokait is. A nemzeti joggal összhangban, a gyermek meghallgatása lehetőségnek „valódinak, ténylegesnek és hatékonynak” kell lennie, továbbá az ítéldőképesége birtokában levő *gyermeknek értesülnie is kell a meghallgatás lehetőségéről*, továbbá véleményét korára és érettségére figyelemmel tekintetbe kell venni. Az eljáró hatóságoknak ennek megtörténtét a rendelet melléklete szerinti tanúsítványban kell igazolniuk, mert ellenkező esetben a határozat elismerése és végrehajtása megtagadható a másik tagállamban. Egy későbbi végrehajtási akadály megelőzésére a hazai jogalkotó részben a Ptk., részben a Gyvt.⁴⁹ módosításával egy *általános értesítési kötelezettséget vezetett be* az ítéldőképesége birtokában lévő gyermek számára a nyilatkozattétel lehetőségéről. Változatlanul a nemzeti anyagi és eljárási szabályok hatálya alá tartozik annak meghatározása, hogy a gyermeket mikor, milyen tartalommal és milyen módon értesítik a véleménynyilvánítás lehetőségéről, továbbá az is, hogy a gyermeket ki (például bíróság, gyámhatóság, pszichológus vagy más szolgálat, szakember) és milyen módon (közvetlenül, közvetetten) hallgatja meg.⁵⁰ A *Brüsszel IIb rendelet* alapján a tagállamoknak el kell ismerniük a másik tagállam joga szerint lebonyolított meghallgatást, vagyis egy egységes meghallgatási standard helyett a kölcsönös elismerés elve erősödött meg.

⁴⁸ Show kontra Hungary no. 6457/09., 2011. július 26-i ítélet.

⁴⁹ A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI törvény.

⁵⁰ KURUCZ–CZELECZ (2022) i. m. 3–5.

A jogellenes gyermekelviteli eljárás célja az *eljárás gyors lefolytatását* indokolja az érintett hatóságok és bíróságok részéről. A kijelölt központi hatóságnak hatékonyan kell feldolgoznia a hozzá beérkező kérelmeket és 5 napos határidő mellett vissza kell igazolnia annak beérkezését, továbbá tájékoztatót kell küldenie az eljárás menetéről. A Brüsszel IIb rendelet bátorítja a mediációt (közvetítést), az egyéb alternatív vitarendezést,⁵¹ melyek igénybevételére részben a központi hatóság, részben a bíróság hívja fel a feleket, feltéve, ha az a gyermek legfőbb érdekeivel nem ellentétes, és nem jár az eljárás indokolatlan elhúzódsával.

A gyorsítás érdekében a *Brüsszel IIb rendelet* egyszintű jogorvoslat bevezetését javasolja a tagállamoknak, valamint a gyermek visszavitele iránti eljárásokban kizárólagos illetékességet állapít meg, ami a szakszerűbb döntést segítheti elő.⁵² A bíróságnak – főszabály szerint – hat héten belül kell döntenie, és szintén hat hét áll rendelkezésre a magasabb fokú bíróságnak a jogorvoslat elbírálására. A soronkívüliség előírása kiterjed a végrehajtási eljárásra is, melyre a rendelet szintén hat hetet ír elő, ezt követően a késedelem okáról – kérelemre – számot is kell adni.

A gyors végrehajtást szolgálja a visszavitelről szóló határozat *előzetes végrehajthatósága* elrendelésének lehetősége, amit a bíróság a gyermek érdekében mérlegelhet. Ugyanakkor ennek bevezetése álláspontunk szerint aggályos, mert egyrészt okafogyottá teszi a döntés elleni fellebbezést, másrészt a gyermeket egy újabb környezetváltozással traumának teszi ki, ha netán mégis maradhat a gyermek – egy újabb visszahozatal után – a „célállamban”.

A gyermek visszavételére irányuló eljárás során a Brüsszel IIa rendelet szerint is mód volt *ideiglenes intézkedés* meghozatalára, például kapcsolattartás szabályozására az eljárás időtartamára, azonban ennek hatálya csak a határozatot hozó állam területére terjedt ki. Az új szabályokhoz kapcsolódik az ideiglenes és/vagy védelmi intézkedések meghozatalának lehetősége, ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy a gyermek visszavételének elrendelése esetén fennálló, a Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikk (1) bekezdésének b) pontjában szereplő súlyos kockázattól a gyermeket meg kell védeni. A bíróság által hozható védelmi intézkedéseket a gyermekelviteli eljárás szabályait tartalmazó *Nszftv.* csak példálózóan nevesíti a 18. § (2) bekezdésében, melyek a *Brüsszel IIb rendelethez* kapcsolódóan lehetnek például az elrendelt felügyelt kapcsolattartás mellett anyagi jellegűek is (lakhatáshoz való hozzájárulás a visszaköltözés elősegítése okán stb.). A gyermek esetleges veszélytől való megóvása érdekében a bíróság a gyermek visszavételének elrendelését ideiglenes, illetve védelmi intézkedések egyidejű alkalmazásával támogathatja, amely intézkedéseket – kivételesen – a joghatósággal rendelkező tagállam elismer. Természetesen a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti fórum is hozhat védelmi intézkedést. Védelmi intézkedés szükségességét már a visszavittet kérő fél is bizonyíthatja.⁵³

⁵¹ A szülőket segíteni kell, hogy gyermekük érdekeinek, szükségleteinek megfelelően tudjanak kommunikálni és megállapodásra jutni, a gyermek az eljárásnak ne tárgya, hanem alanya legyen (véleménye számít), el kell kerülni, hogy a gyermekre háruljon a döntés felelőssége, és biztonsága teljesüljön.

⁵² Hazánkban a Pesti Központi Kerületi Bíróság rendelkezik hatáskörrel és kizárólagos illetékességgel.

⁵³ KURUCZ–CZELEcz (2022) i. m. 1–2.

A *Brüsszel IIb rendelet* reformja az ún. *felülvizsgálati, felülró mechanizmus hatékonyságát* is növelni kívánja, miután a jogellenesen elvitt gyermekek ügyében több eljárás is folyamatban lehet. Amíg a célállamban döntenek a gyermek visszavitele kapcsán, addig a szokásos tartózkodás szerinti államban – kizárólagos joghatóságként – a szülői felelősség kérdésében, ahol a gyermeket nem minden esetben hallgatják meg, s a gyermeket jogellenesen elhozó szülő jellemzően nem együttműködő. A változás az ún. privilegizált határozatok körét érinti, miután a *Brüsszel IIb rendelet* bizonyos korlátozásokat vezet be. Ennek értelmében a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállamban hozott „felülvizsgáló” vagy „felülró” határozatok csak akkor kerülnek az automatikus végrehajtás (*exequatur* nélküli) privilegizált körébe, ha a *szülői felügyelet érdeméről* szólnak. Privilegizált határozati jelleget tehát csak a Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikk (1) bekezdés b) pontjára, valamint (2) bekezdésre alapozott visszavitelről szóló határozatok kapják meg.⁵⁴

A *Brüsszel IIb rendelet* a tagállami végrehajtás harmonizációja tekintetében is tartalmaz új szabályokat. A *Brüsszel IIb rendelet* értelmében a *végrehajtás felfüggesztésére, illetve megtagadására* az elismerést kizáró okok fennállása mellett akkor kerülhet sor kérelemre, vagy hivatalból, ha a határozathozatalt követően *ideiglenes akadályok* következtek be, vagy más *jelentős körülményváltozás* következett be és a végrehajtás emiatt a gyermeket súlyos fizikai vagy lelki károsodásnak tenné ki. A végrehajtást folytatni kell, amint a testi vagy lelki károsodás komoly kockázata megszűnik. A végrehajtás megtagadható, ha a fenti súlyos kockázat *tartós jelleggel* fennáll. A gyakorlatban előfordulnak olyan esetek, amikor egyik tagállamban elrendelt visszavitelről szóló ítélet alapján kötelezett személy a gyermekkel egy másik tagállamba utazik, s ezzel megakadályozza a gyermek visszaadását. Ennek megelőzésére a rendelet a határozatok Európai Unión belüli szabad áramlásával kíván változtatni, vagyis a fenti feltételekkel meghozott határozatok minden tagállamban elismerhetők lesznek, így nem kell a többi tagállamban újabb eljárást indítani.

Ugyanakkor az Nszftv. bevezeti a bemutatott speciális végrehajtási szabályokat a *Brüsszel IIb rendelet hatálya alá nem tartozó, harmadik állambeli szülői felügyeleti és kapcsolattartási tárgyú határozatok tekintetében is*, illetve a Magyarországra jogellenesen hozott gyermek visszavitelét elrendelő határozat kapcsán is. A végrehajtás felfüggesztése, illetve megszüntetése iránti esetben ki kell kérni a gyámhatóság véleményét a gyermeket nevelő család körülményeire, a gyermekvédelmi intézkedések szükségességére, az életkörülményekben, kapcsolatrendszerben bekövetkezett változásokra vonatkozóan, illetve arra, hogy gyermek visszavitelét elrendelő határozat végrehajtása hogyan érintené a gyermek fejlődését, egészséges nevelkedését és jólétét.⁵⁵ Mindez a gyermek legfőbb érdekének folyamatos védelmét biztosítja.

⁵⁴ A visszavitel a gyermeket valós súlyos kockázatnak, testi és lelki károsodásnak tenné ki vagy bármi más módon elviselhetetlen helyzetet teremtene, valamint a gyermek ellenzi a visszavitelét és érettsége okán nézetei már számításba veendőek.

⁵⁵ KURUCZ Mária– CZELLECH Botond: A határon átnyúló szülői felelősségi és jogellenes gyermekelviteli ügyek új európai uniós szabályozása. 1. rész. *Családi jog*, 2021/4.19–20.